

Spona s knoflíkem na lučíku z Vestce (okr. Chrudim)

A fibula with a button on the bow from Vestec (distr. of Chrudim)

Jan Musil – Monika Pecinovská

Abstrakt

Předložená stat prezentuje především nález pozdně římské spony s knoflíkem na lučíku ze sídlištní vrstvy. Spona je podrobena typologickému rozboru na základě provedení knoflíku, výzdoby a zachycovače, přičemž je poukázáno na určité vazby s dolnolabskou oblastí. Dále je poukázáno na nepříznivé nálezové okolnosti většiny českých spon s knoflíkem na lučíku. Obecně je pak spona datována do pozdní doby římské. Závěrem je proveden výčet lokalit doby římské na Chrudimsku.

Abstract

The presented article introduces primarily the find of the late Roman fibula with a button attached to the body, that have been found in the settlement layer. The fibula is put under the typological analysis, based on the execution of the button, decoration and the pin, pointing to certain connections with Lower Elbe area. Furthermore the paper points to unfavorable conditions of most fibulas with button, that were found in Czech Republic. The fibula is generally dated as belonging to late Roman age. In conclusion the listing of Roman age archeological sites in Chrudim region is added.

Klíčová slova: Čechy východní – sídliště – pozdní doba římská – spona s knoflíkem na lučíku

Key words: Eastern Bohemia – settlement – Late Roman period – fibula with a button on the bow

Úvod

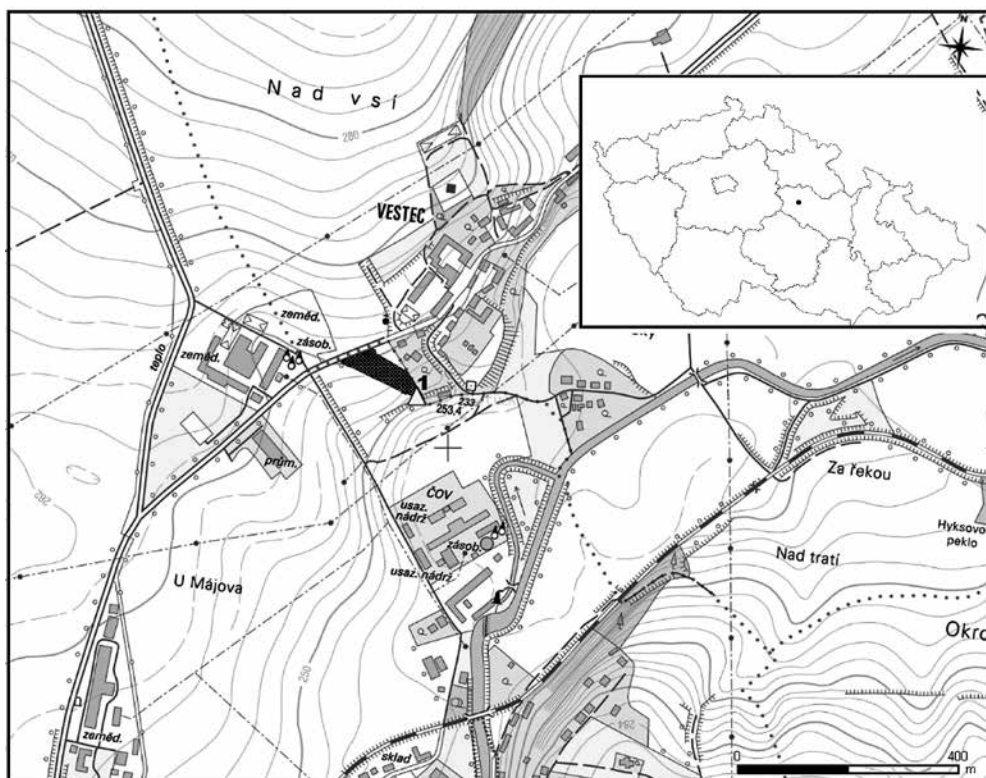
Od roku 2011 provádí Regionální muzeum v Chrudimi ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR Praha, v. v. i., a firmami Terra Verita, s. r. o., (terénní výzkumné a dokumentační práce) a Geo-CZ, s. r. o. (geodetické a dokumentační práce) záchranný archeologický výzkum před plánovanou stavbou obchvatu Chrudimi. V první etapě záchranného archeologického výzkumu byla provedena rešerše a nedestruktivní průzkum (*Kalferst 2004, 2005; Musil 2005*). Ve druhé etapě bylo provedeno zkušební rýhování v celé trase budoucí silnice. V místě archeologických nalezišť byla rýha rozšířena v celém rozsahu stavby. Celkem bylo tímto způsobem odkryto sedm nalezišť (Medlešice I, Medlešice II, Vestec I, Vestec II a Kočí I–III) pokrývajících období od neolitu do novověku. Na polykulturním nalezišti pracovně nazvaného Vestec II (*obr. 1*); (v literatuře také figu-

ruje pod označením Chrudim 20: *Kalferst – Sigl – Vokolek 1987, 9; Vokolek 1989, 65; Kalferst – Sigl – Vokolek 1990, 11¹*) byla mimo situací z neolitu, doby bronzové, halštatské, laténské a raného středověku doložena aktivita doby římské. Předmětem předložené studie je upozornit na existenci torza spony s knoflíkem na lučíku a rozšířit naši dosavadní pramennou základnu nálezů mladší doby římské na Chrudimsku.

Nálezové okolnosti

Výhodná poloha lokality, nalézající se na říční terase, umožňovala snadnou vizuální kontrolu

¹ Naleziště se nalézá na předělu katastrálních území Chrudim a Vestec. Na nalezišti byla koncem 80. let minulého století provedena povrchová prospekce. Tehdy bylo označeno jako Chrudim, naleziště 20.

Obr. 1 Vestec (okr. Chrudim). Černým rastrem zvýrazněna zkoumaná plocha, žlutý trojúhelníček znázorňuje místo nálezu spony. Vytvořeno pomocí programu Q-GIS. – Fig. 1 Vestec (distr. of. Chrudim). Surveyed area highlighted by black grid, a yellow triangle shows finding area of the fibula. Created using the Q-GIS.

přirozené komunikační osy, kterou v našem případě tvořilo široké údolí řeky Chrudimky. Terén se sklání od severovýchodu k jihozápadu z 262,0 na 252,0 m. n. m. Na nalezišti byla vzhledem k dochování žárových hrobů provedena pouze částečná strojní skrývka do hloubky 0,3–0,4 m, plocha byla rozměřena do čtvercové sítě a nadložní vrstvy byly v šachovnicové síti vybírány ručně. Pojednávání spona byla objevena při ruční skrývce v jihovýchodní části zkoumané plochy, a to v rámci vrstvy vzniklé splachem kulturní vrstvy. Poblíž, v rámci téže vrstvy, byl nalezen roztažený bronzový nákrčník s rozlomeným oválným uzávěrem. Téměř identický nákrčník byl objeven v Chrudimi (Musil – Jílek 2012, 42, obr. 29). Společně se sponou byly získány i artefakty z pozdní doby bronzové, středověku a raného novověku.

Popis předmětu (obr. 2)

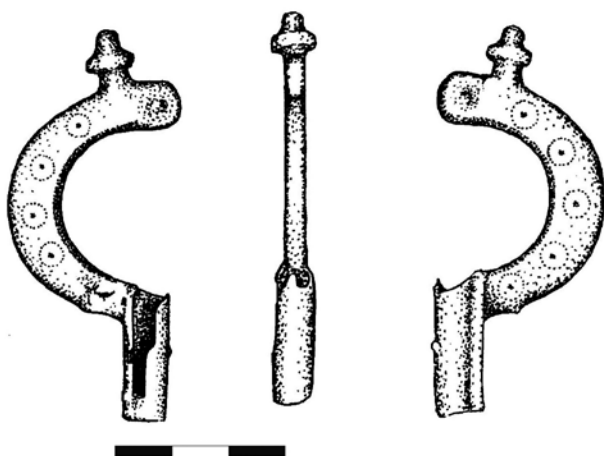
Fragment spony bez vinutí a jehly, délka 68 mm, hmotnost 19 g. Lučiček spony je ozdoben jednoduchým ornamentem sestávajícím z pěti jednoduchých rytých koleček s důlkem uprostřed, část povrchu jedné strany lučičku je poškozená, docho-

valy se zde jen kolečka čtyři. V průřezu je lučiček obdélný, zachycovač je uzavřený.

Rozbor a datování

Fragment spony z Chrudimi-Vestce náleží dle Almgrenova členění do VI. skupiny typu 185 (Almgren 1923, 85). Tyto dvojdílné spony s knoflíkem na lučičku (tzv. Bügelknopffibeln, dále BKF) jsou jedním z hlavních chronologických ukazatelů stupně C3 (Godłowski 1970, 39–41; Tějral 1985, 315) a za posledních sto let jim byla věnována poměrně velká pozornost. Ze základních studií musíme uvést především práce těchto badatelů: E. Meyer (1960), R. Koch (1974, 1985), M. Schulze-Dörrlamm (1986), nejnověji pak shrnutí H.-U. Voße (1998 – zde další literatura).

Předlohu pro vznik BKF představují provinciální ramínkovité a nejmladší vojenské spony (Svoboda 1948, 184–186, obr. 36; Voß 1998, 272). Zdá se, že v prostředí římských vojenských táborů se BKF objevují již v druhé polovině 3. stol., zatímco ve zbytku evropského prostoru obsazeného Germány, od Anglie, přes severní Evropu až po západní Rusko, spadá hlavní těžiště výskytu těchto

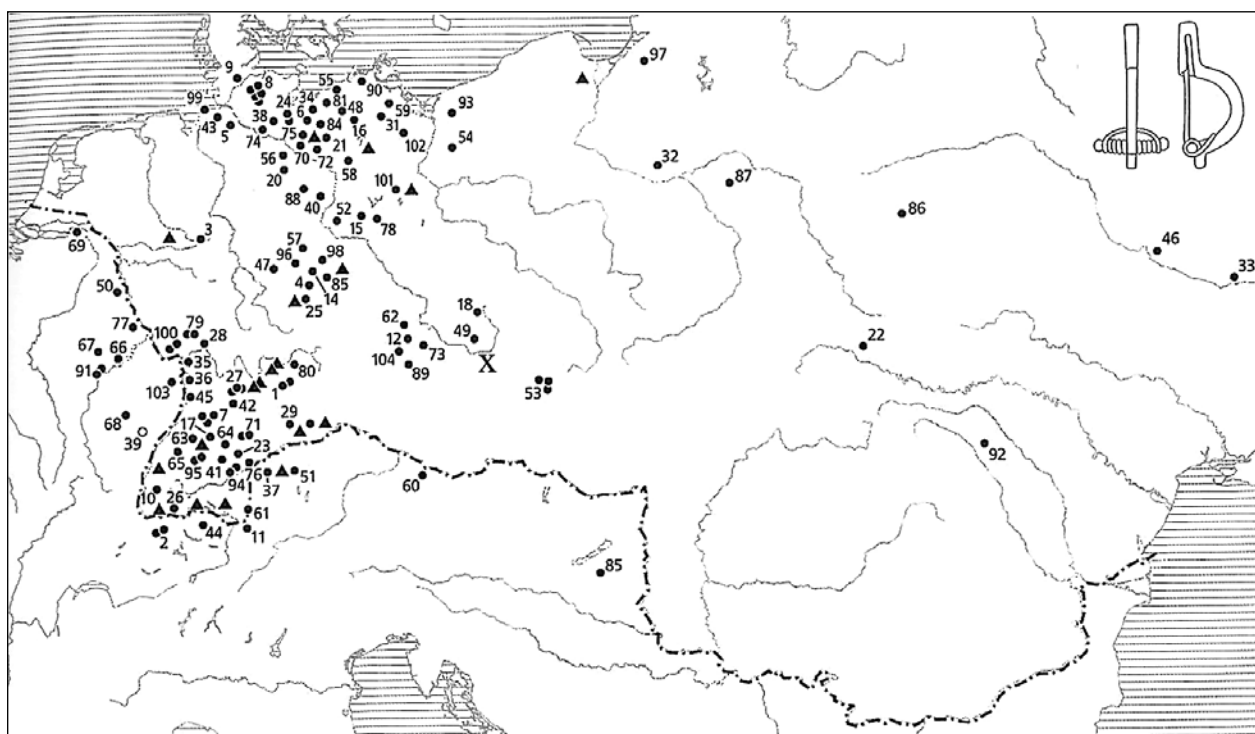

Obr. 2 Vestec (okr. Chrudim). Spona s knoflíkem na lučíku. Kresba P. Dudková. – Fig. 2 Vestec (district of Chrudim). Fibula with a button attached to the body. Drawing by P. Dudková.

to spon především do 4.–5. stol. (Meyer 1960, 242, Karte 1). V rámci pojetí B. Svobody patří spony s knoflíkem na lučíku mezi tzv. pozdní vojenské spony, které jsou již ovlivněny především sponami s cibulovitými knoflíky (Svoboda 1948, 184). Obecně převládá mínění (korespondující s časným výskytem BKF v prostředí římských vojenských táborů), že tato spínadla byla vyráběna především v provinciích, ačkoli není vyloučeno, že je časem

začaly vyrábět i dílny na půdě barbarika (Meyer 1960, 254). Tyto spony v podstatě představovaly jakousi obdobu hodnotářských spon s cibulovitými knoflíky pro germánské odběratele (Tějral 1985, 315). S ohledem na širokou oblast jejich výskytu a s ní spojenou i velkou variabilitou provedení a výzdoby jednotlivých spon se E. Meyer pokusil o preciznější chronologii BKF na základě provedení knoflíku, které však výraznější výsledky nepřineslo. Dle jeho členění spadá spona z Vestce do IV. skupiny, varianta 1, která je zastoupena v nálezech v široké oblasti od Švýcarska po Poodří (Meyer 1960, Karte IV). Zaměříme-li se na provedení zachycovače, koncentrují se BKF s uzavřeným „schránkovitým“ zachycovačem (mit kastenförmig geschlossenem Nadelhalter) převážně v alamanském a labskogermánském prostředí (Schulze-Dörrlamm 1986, 696, Abb. 113; Voß 1998, Abb. 5); (obr. 3). Podobně i výzdoba boků lučíku v podobě jednoduchých kroužků s tečkou zdá se být charakteristická pro dolnolabskou oblast (Meyer 1960, Karte 6).

Bližšímu rozpoznání regionálních variant a jemnější chronologie nepřispívají ani nálezy okolnosti, které v Čechách v drtivé většině případů buď nejsou známy, nebo jde o náhodný či ojedinělý nález (viz např. Svoboda 1948, 184–186). Výjimku představuje nález BKF v bohatém hrobu z Berouna-Závodí z r. 1978, rámcově datovaný

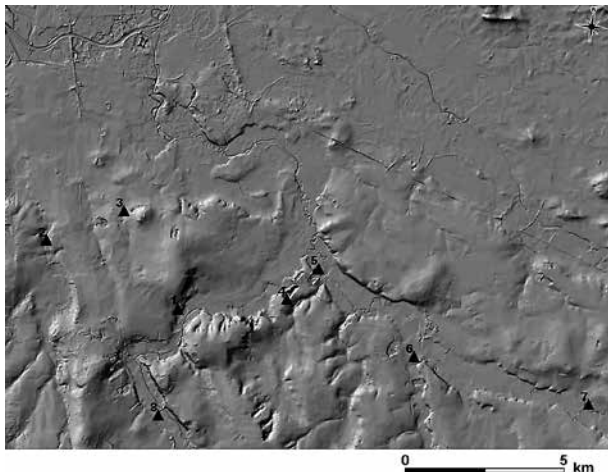

Obr. 3 Lokality se sponami s uzavřeným zachycovačem v Evropě. Křížkem doplněna spona z Vestce. Upraveno podle H.-U. Voße (1998, Abb. 5). – Fig. 3 Localities with fibulas with closed catchers in Europe. The fibula from Vestec supplemented with a cross. Adapted from H.-U. Voß (1998, Abb. 5).

do rozhraní stupňů C3–D1 (*Droberjar 2002*, 16). Z moravského prostoru, konkrétně z Kostelce na Hané pochází jedna ze tří BKF na pohřebišti z žárového hrobu, datovaného do 2. poloviny 4. stol. (*Žeman 1961, 1969*, obr. 30: C; 77; obr. 34: Ba; 277; *Peškař 1972*, 135, Taf. 43: 3, 4; 45: 8). Nálezy BKF z rozrušených hrobů na JZ Slovensku z Očkova a Štrkovce jsou s otazníkem datovány do téhož období (*Kolník 1965*, 218, obr. 16: 2). Na základě ne zrovna nejpříznivějších nálezových okolností si troufáme fragment spony z Vestce pouze rámcově datovat do pozdní doby římské.

Další osídlení doby římské (obr. 4)

Osídlení doby římské se koncentruje v severní části okresu Chrudim, zejména v povodí Chrudimky a Novohradky, které vytvářejí široká průchozí údolí s vyvýšenými terasami a tabulovitým povrchem. Výrazné koncentrace osídlení ze starší a počátku mladší doby římské (tj. do 1. pol. 3. stol. n. l.) sledujeme v rámci katastru Dřenic, Mikulovic (*Sedláček – Kašpárek – Jílek 2010*), Tuněchod (*Papineschi – Thér – Tichý 2004*, 111–124), Úhřetic (*Musil – Jílek – Vich 2008–2009*, 137–149), Hrochova Týnce (*Frolík – Musil 2011*, 22) a Chroustovice (*Kašpárek 2011*, 91–99). Časově i geograficky nejbližší je naší pojednávané sponě osada objevená v Chrudimi při stavbě OC Tesco (*Musil – Jílek 2012*, 3–76). Dalším pojátkem obou lokalit je nález jednoduchého deformovaného nákrčníku, který

Obr. 4 Lokality doby římské na Chrudimsku. 1 – Vestec; 2 – Dřenice; 3 – Mikulovice; 4 – Tuněchody; 5 – Úhřetice; 6 – Hrochův Týnec; 7 – Chroustovice; 8 – Chrudim-Píšťovy. Vytvořeno pomocí programu Q-GIS. – Fig. 4 Roman Period sites in Chrudim district. 1 – Vestec; 2 – Dřenice; 3 – Mikulovice; 4 – Tuněchody; 5 – Úhřetice; 6 – Hrochův Týnec; 7 – Chroustovice; 8 – Chrudim-Píšťovy. Created using the Q-GIS.

bude předmětem jiné studie. Další časově soudobé lokality v rámci východních Čech představují sídliště v Dražkovicích, okr. Pardubice (*Kašpárek 2009*, 38) a v Kostelci nad Orlicí, okr. Rychnov nad Kněžnou (*Richter 1958*, 131; *Vokolek 1997*, 654, obr. 1: 3) a pohřebiště v Plotištích nad Labem (*Rybová 1979, 1980*).

Závěr

Ačkoliv pojednanou sponu nelze konkrétně spojit s intaktní sídlištní strukturou na nalezišti, představuje další doklad relativně vzácného osídlení mladší doby římské na Chrudimsku. Tento nález pravděpodobně souvisí se shodně datovaným germánským sídlištěm v poloze Píšťovy, které se nachází jižně proti proudu řeky Chrudimky (*Musil – Jílek 2012*, 3–76).

Zusammenfassung

Der Artikel präsentiert die spätrömische Bügelknopffibel aus der Siedlungsschicht aus der Lokalität „Vestec“ bei Chrudim. Aufgrund der Analogie datieren die Autoren die Fibel mindestens in die späte römische Kaiserzeit. Zum Abschluss sind weitere germanische Lokalität bei Chrudim angeführt.

Summary

The article introduces the Late Roman fibula with button attached to the body. The authors date the fibula, at least generally, to the Late Roman age on the basis of analogies. In conclusion, another German archeological sites are listed.

Literatura

- Almgren, O. 1923:* Studien über Nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen. Mannus Bibliothek 32.
- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Frolík, J. – Musil, J. 2011:* Hrochův Týnec v proměnách staletí, svazek 3. Pravěk a středověk. Hrochův Týnec.
- Godłowski, K. 1970:* The chronology of Late Roman and Early Migration Periods in central Europe. *Prace Archeologiczne* 11.
- Kalferst, J. 2004:* Archeologické nálezy na trase přeložky silnice I/37 – obchvat Chrudimi, úsek křižovatka se silnicí I/17 – Slatiňany. Strojopis. Uloženo AO MVČ v Hradci Králové.
- Kalferst, J. 2005:* Zpráva o leteckém průzkumu na trase přeložky silnice I/37 – obchvat Chrudimi, úsek Medlešice – křižovatka se silnicí I/17. Strojopis. Uloženo AO MVČ v Hradci Králové.
- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1987:* Přírůstky archeologické sbírky KMVČ 1986. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 14, 3–25.

- Kalferst, J. – Sigl, J. – Vokolek, V. 1990:* Nové archeologické přírůstky K MVČ v Hradci Králové v roce 1989. Zpravodaj Krajského muzea východních Čech 17/1, 3–21.
- Kašpárek, F. 2009:* Osídlení z doby římské na tzv. Mikulovické planině, okr. Pardubice a Chrudim (na příkladu vybraných lokalit). Rukopis diplomové práce. Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.
- Kašpárek, F. 2011:* Povrchové nálezy z doby římské z okolí Chroustovic (okres Chrudim). *Archeologie východních Čech* 1, 91–99.
- Koch, R. 1974:* Spät-kaiserzeitliche Fibeln aus Süddeutschland, In: G. Kossack – G. Ulbert (eds.): Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie 1. Allgemeines, Vorgeschichte, Römerzeit. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Ergänzungsband 1/1, 227–246.
- Koch, R. 1985:* Die Tracht der Alamannen in der Spätantike. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 2, Principat 12.3, 456–545.
- Kolník, T. 1965:* K typologii a chronologii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 13, 183–236.
- Meyer, E. 1960:* Die Bügelknopffibeln. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächs. Bodendenkmalpflege* 8, 216–348.
- Musil, J. 2005:* Odborné vyjádření archeologického oddělení Regionálního muzea v Chrudimi, podle ustanovení § 22 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, a to na základě žádosti čj. 04 230 202 K8 ze dne 25. 2. 2005 o provedení systematického povrchového průzkumu a vyhodnocení území z hlediska archeologické památkové péče v území dotčeném stavbou „I/37 Chrudim obchvat, Medlešice – křižovatka I/17“. Strojopis. Uloženo RM v Chrudimi.
- Musil, J. – Jílek, J. 2012:* Osada z pozdní doby římské a počátku doby stěhování národů v Chrudimi. – A settlement from the late Roman period and the onset of the Great migration period. *Východočeský sborník historický* 21, 3–76.
- Musil, J. – Jílek, J. – Vích, D. 2008–2009:* Příspěvek k poznání osídlení Úhřetic (okr. Chrudim) v době římské. Nález samostřílové spony s klínovitou nožkou 177. skupiny podle Schulze. *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 34, 137–149.
- Papineschi, J. – Thér, R. – Tichý, R. 2004:* Třetí kampaň archeologického výzkumu v cihelně Tuněchody (dobývací prostor Úhřetice I.) v roce 2003. *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 2004, 111–124.
- Peškař, I. 1972:* Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha.
- Richter, M. 1958:* Pravěk Kostelecka a nové archeologické nálezy, Hradecký kraj, Hradec Králové.
- Rybová, A. 1979:* Plotišť nad Labem. Eine Nekropole aus dem 2.–5. Jahrhundert u. Z. I. Teil. *Památky archeologické* 70, 353–489.
- Rybová, A. 1980:* Plotišť nad Labem. Eine Nekropole aus dem 2.–5. Jahrhundert u. Z. 2. Teil. *Památky archeologické* 71, 93–224.
- Sedláček, R. – Kašpárek, F. – Jílek, J. 2010:* Sídlištní nálezy doby římské z Mikulovic, okr. Pardubice (stav k roku 2008). In: J. Beljak – G. Březinová – V. Varsik (eds.): *Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliškove a ekonomické štruktury od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communiociones Tomus* 10, 371–418.
- Schulze-Dörrlamm, M. 1986:* Romanisch oder germanisch? Untersuchungen zu den Armbrust- und Bügelknopffibeln des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau. *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseum* 33/2, 593–720.
- Svoboda, B. 1948:* Čechy a římské Impérium. Praha.
- Téjral, J. 1985:* Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů. *Památky archeologické* 56, 308–397.
- Vokolek, V. 1989:* Chrudim. Výzkumy v Čechách 1986/1987, 64–66.
- Vokolek, V. 1997:* Nálezy časně slovanské keramiky ve východních Čechách. – Frühslawische Keramikfunde in Ostböhmen. In: I. Kubková – J. Klápště – M. Ježek – P. Meduna et al. (eds.): *Život v archeologii středověku. Praha*, 654–658.
- Voß, H.-U. 1998:* Die Bügelknopffibeln. AlmgrenGruppe VI, 2, Fig. 185 und 186. In: *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg Bd. 5*, 271–282.
- Žeman, J. 1961:* Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení ve světle rozboru pohřebišť z Kostelce na Hané. Praha.